

Asia: VN/16052/2021

Kulttuurin tulevaisuustyöryhmän raportti

Lausunnonantajan lausunto

Miten työryhmän raportti onnistuu sanoittamaan ja viestimään kulttuurialan tilannetta ja kehittämishaasteita alan jälleenrakennuksen ja vahvistamisen tarve huomioiden?

Raportissa kuvataan hyvin kulttuurin merkitystä kansakunnalle ja sen vahvistamisen kysymyksiä. Raportti tuo esiin kulttuurialan kasvupotentiaalia ja sitä merkitystä, joka kulttuurilla on koko Suomen hyvinvoinnille, taloudelle ja viennille. Suomen Säveltäjät katsoo, että pienen kielialueen omaehtoisen kulttuurin tulee olla valtion huomion - ja budjetin - keskiössä.

Raportissa vähälle huomiolle jää, että koronapandemian jälkimainingeissa kulttuurialan freelancereiden tilanne on edelleen hyvin epävarma. Pandemian aiheuttamien vahinkojen hoito on edelleen pahasti kesken ja toipuminen on vasta alussa. Raportti asettaa oikeutetusti tavoitetilaa pidemmälle tulevaisuuteen mutta myös lyhyen ajan kriisielvytys tulisi huomioida. Esimerkiksi musiikin tekijänoikeuskorvauksissa koronapandemian vaikutukset tulevat pitkien viiveiden vuoksi näkymään vielä arviolta vuoden 2023 loppuun asti, mikäli uusia vahinkoja ei enää synny. Kuvaavaa on, että esimerkiksi syyskuussa 2022 tilitetyt Teoston tekijänoikeuskorvaukset musiikkikonserteista olivat edelleen vain murto-osa (alle 10 %) ns. normaalista konserttialueen korvauksista. Taiteen ja kulttuurin barometrin mukaan jopa 35 % musiikkialan ammattilaisista on harkinnut alan vaihtoa, ja joukosta erottuvat alle 34-vuotiaat. Pikaisen elvytyksen lisäksi selkeästi vaikuttavat pidemmän aikavälin toimenpiteet, kuten kulttuuribudjetin kasvattaminen olisivat oikea viesti tälle joukolle.

Raportissa freelancereiden hankala työmarkkina-asema otetaan hyvin huomioon. Vuoden 2021 Taiteen ja kulttuurin barometrin tulosten mukaan säännöllinen ja turvattu toimeentulo on taiteilijoiden laajasti jakama tulevaisuuden toive. Perustuloa kannattaa kaksi kolmesta taiteilijasta. Toimeentulon muodostuminen useista lähteistä ja erilaisissa asemassa tehdyn työn yhdistäminen sopii monille, mutta kokonaisuuden hallitseminen on myös aikaa vievää ja raskasta sekä aiheuttaa ongelmia sosiaaliturvaan liittyvissä kysymyksissä. Työmarkkina-aseman tulkinnat vaihtelevat, ja lisäävät taiteilijoiden luottamusvajetta valtioon. Tälle asialle on olennaista tehdä pian jotain, esimerkiksi keskittää taiteilijoiden asiat yhteen TE-toimistoon. Sosiaaliturvakomitean työssä itsensä työllistävät taiteilijat, kuten säveltäjät, on huomioitava erikseen muiden itsensä työllistäjien joukossa - perinteinen jako yrittäjiin ja palkansaajiin ei enää onnistu.

Lisäksi raportti voisi ottaa perusteellisemmin huomioon reilun tekijänoikeussääntelyn merkityksen alalle. Taiteen ja kulttuurin barometrissä tekijänoikeuksien parempaan hyödyntämiseen ja

oikeuksista saatavien tulojen kasvuun tulevaisuudessa suhtauduttiin todella varauksella. Myös säveltäjien osalta tekijänoikeuslainsäädännön antama omaisuuden suoja on olennainen selviytymiselle, eikä sen merkitystä pidä unohtaa. Suomen Säveltäjät katsoo lisäksi, että kollektiivista sopimista erilaisista taiteellisen työn korvauksista tulee edistää. Euroopan komissio on 29.9.2022 hyväksynyt suuntaviivat (2022/C 374/02), joiden mukaan myös yksinyrittäjät voivat tietyissä olosuhteissa neuvotella kollektiivisesti rikkomatta EU:n kilpailusääntöjä. Katsomme, että kohtuullisen hyvityksen mittapuuna nyt käsittelyssä olevassa tekijänoikeuslain ehdotuksessa voitaisiin mainita mahdollinen alan kollektiivinen sopimus.

Lisäksi mainittakoon vielä, että kulttuurin tulevaisuuden kannalta erittäin tärkeää on kulttuurin saavutettavuus ja ammattilaisuuden kutsuvuus yhä laajemmille väestöryhmille.

Mitkä raportin toimenpide-esityksistä ovat mielestänne kaikkein tärkeimmät ja kiireellisimmät toteuttaa (max 5)?

- 1) Taiteen ja kulttuurin rahoitus nostetaan valtion talousarvion luvussa 29.80. yhteen prosenttiin kaikista talousarvion menoista vuoteen 2027 mennessä
- 2) Nostetaan taiteilija-apurahan euromäärä nykyisestä 2080,42 euroa/kk kohti suomalaisten mediaanipalkkaa ja lisätään taiteilija-apurahojen määrää nykyisestä 545:stä 600:aan. Vuosittain myönnettävien taiteilijaeläkkeiden määrää lisätään nykyisestä 51 täydestä eläkkeestä 100:aan.
- 3) Palkkatyön, yrittäjyyden ja muiden tulomuotojen yhteensovittamista helpotetaan. Sivu- ja päätoimisen yrittäjyyden käsitteet selkeytetään. Freelancertyön erityispiirteitten tunnistamista ja osaamista vahvistetaan työvoimahallinnon ohjeistuksissa, tulkinnoissa ja ratkaisukäytännöissä, ja tämä tarve huomioidaan myös toteutettaessa TE-palvelujen siirto kuntiin.
- 4) Vapaiden taiteilijoiden ei-työsuhteinen eläketurva siirretään kokonaisuudessaan maatalousyrittäjien eläkelain piiriin ja vakuutetaan Melassa. Pitkän aikavälin ratkaisuna kokeillaan yhdistelmävakuuttamisen mahdollisuutta.
- 5) Implementoidaan jo eduskuntakäsittelyssä oleva EU:n DSM-direktiivi - mutta niin, että tekijöiden omaisuuden suoja paranee ja freelancereiden kollektiivinen sopiminen edistyy

Miten voidaan mielestänne vaikuttaa siihen, että työryhmän viestit tulevat huomioiduiksi ja esitykset toteutetuiksi mahdollisimman hyvin seuraavalla hallituskaudella?

Tulevalla hallituskaudella on tärkeää nostaa kulttuurin edistäminen vahvasti esiin hallitusohjelmassa ja toteuttaa pitkäjänteistä kulttuuripolitiikkaa työryhmän ehdotusten pohjalta. Tämä pitää sisällään myös rahoitusratkaisujen pitkäjänteisyyden ja ennustettavuuden.

Tämä onnistuu vain, jos kulttuuri ei ole vain opetus- ja kulttuuriministeriön vaan koko hallituksen agendalla. Kulttuurialan elpymisen ja kasvun kannalta on tärkeää ratkaista luovien alojen edistämiseen liittyvät hallinnonalarajat ylittävät haasteet, joiden väliin putoaminen on ollut ongelma vuosikymmeniä. Keinoina tähän voivat olla raportissa ehdotetut kulttuuri- ja luovia aloja käsittelevä ministeriryhmä sekä uusi kulttuurialan yhteistyöelin.

Kulttuuripoliittinen selonteko on tärkeä viestien ja konkreettisten toimenpiteiden työstämisen kannalta.

Lukukohtaiset kommentit

Luku 1: Annamme kulttuurillemme sille kuuluvan arvostuksen.

Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Luku kuvastaa erinomaisesti kulttuurin merkitystä yhteiskuntakehitykselle ja kulttuurialan kokemaa luottamuksen puutetta julkista valtaa kohtaan. Suomen Säveltäjät kannattaa esitettyä hallituksen antamaa kulttuuripoliittista selontekoa sekä kulttuuri- ja luovia aloja käsittelevän ministeriryhmän perustamista. Eurooppalaisen kulttuurigaalan sijasta kannattamme gaalaan ajateltujen resurssien suuntaamista taiteen ja kulttuurin rahoituksen nostamiseen yhteen prosenttiin valtion talousarvion menoista vuoteen 2027 mennessä.

Luku 2: Kasvatamme hyvinvointiamme investoimalla kulttuuriin.

Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Olemme täysin samaa mieltä, että kulttuurin osuus tulee nostaa 1 prosenttiin valtion talousarvion menoista ja että kyseessä on investointi, joka maksaa itsensä takaisin.

Kappaleessa on oikeansuuntaisia havaintoja kulttuurin myönteisistä vaikutuksista talouteen. Tästä olisi ollut raporttiin liitettävissä myös runsaasti taloudellisia lukuja: sekä kulttuurin tuotoksen että arvonlisäyksen osuus BKT:stä oli 2,9 %, mikä on huomattavasti enemmän kuin vaikkapa paperiteollisuuden tai elintarviketeollisuuden osuus. Kulttuurialojen tuotos on myös kasvanut viime vuosikymmenen aikana noin 1,5 miljardia euroa ja se luetaan selkeästi tulevaisuuden potentiaaliin kasvualoihin. Tavoitteena tulee olla nostaa alan osuus BKT:stä eurooppalaisen keskiarvon (4,4 %) tasolle. Tämä tarkoittaisi kulttuurin tuottaman arvonlisän kasvattamista vähintään kahdella miljardilla eurolla. Kulttuuribudjetin kasvattaminen todella olisi investointi.

Kannattamme myös yksityisiä henkilöitä koskevan yksityisten lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentamista tieteestä taiteeseen.

Luku 3: Tuemme tekijöitä ja vahvistamme samalla talouttamme.

Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Kannattamme luvussa esiintuotuja rahoitusinstrumentteja ja tukijärjestelmiä. Tässä kohtaa raportin ehdotukset eivät kuitenkaan ole niin konkreettisia kuin muissa luvuissa. Keskustelua tulee jatkaa dialogissa taiteilijoiden kanssa. Kannattamme vahvasti tavoitetta käynnistää luovien alojen osuustoiminnan ja yhteisötalouden kehittämisohjelma.

Reilun tekijänoikeuslain säätäminen on erittäin olennaista taiteilijoiden tulevaisuudelle Suomessa. Suoratoistopalveluista tekijöiden saama korvausosuus on varsin pieni, eikä tasapainoa saa horjuttaa nettijättien hyväksi. Neuvotteluaseman vääristymät ovat osaltaan johtaneet mm. siihen, että uusissa jakelukanavissa jaettavan sisällön tekijät eivät useinkaan saa riittävästi korvauksia sisältöjensä jakamisesta.

Tekijänoikeuslain yhteydessä olisi tärkeää myös vahvistaa kollektiivista sopimista freelancereiden ehdoista. Tämä vahvistaisi myös raportin tavoitetta vahvistaa kykyä neuvotella työehdoista, korvauksista ja tekijänoikeuksista. Euroopan komissio on 29.9.2022 hyväksynyt suuntaviivat (2022/C 374/02), joiden mukaan myös yksinyrittäjät voivat tietyissä olosuhteissa neuvotella kollektiivisesti rikkomatta EU:n kilpailusääntöjä. Katsomme, että kohtuullisen hyvityksen mittapuuna nyt

käsittelyssä olevassa tekijänoikeuslain ehdotuksessa voitaisiin mainita mahdollinen alan kollektiivinen sopimus.

Luku 4: Teemme tarvittavat rakenteelliset uudistukset freelancereiden työskentelyolosuhteiden parantamiseksi.

Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Kannattamme jokaista tämän luvun toimenpide-ehdotusta ja pidämme niitä todella kiireellisinä.

Taiteilija-apurahan määrä on historiassa ollut vertailukelpoinen mediaanipalkan kanssa, mutta nykyaikana se on jäänyt siitä valtavan kauas. Ehdotamme lisäksi lisää joustoa taiteilija-apurahoihin niin, että niitä voisi käyttää tarvittaessa osa-aikaisesti. Esimerkiksi Suomen Kulttuurirahaston kanssa tämä on nykyään mahdollista. Mahdollisia osa-aikaisuuskategorioita on kolme: 75 %, 50 % ja 25 %.

Taiteilijaeläkkeiden lukumäärä olisi nostettava pikaisesti, sillä nyt jää eläkkeelle paljon taiteilijoita, joiden aktiivisen työuran aikana apurahoja ei voinut vakuuttaa.

Lisäksi julkisen vallan sitoutuminen kohtuulliseen korvaukseen on tietenkin olennaista.

Sosiaaliturvan ongelmien ratkaiseminen on selvästikin työlästä. Sosiaaliturvakomitean alustavat raportit ovat vanhanaikaisia: ne perustuvat edelleen palkansaajan tai yrittäjän rooliin, ja todetaan, että kannattamatonta yritystoimintaa ei pidä tukea. Itsensätyöllistävä taiteilijaa ei pidä lukea perinteiseksi yritystoiminnaksi (jossa tyypillisesti työllistetään muita ja tavoitteena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille). Freelancer-työ on yleistynyt aivan tavalliseksi tavaksi kerätä elanto, joten sosiaaliturvassa on otettava selkeät askeleet tämän työmarkkina-aseman tunnistamiseksi ja korjaamiseksi.

Tämä luku on erittäin olennainen säveltäjille, jotka putoavat palkansaajan ja yrittäjän roolin välimaastoon. Eläkevakuutuksia on usein kolme: MyeL, TyeL ja monilla vielä YEL. Työttömyysturvaa ei käytännössä ole. Allekirjoitamme toteamuksen, että perustuslain 19 §:ssä turvatut sosiaaliset oikeudet eivät freelancereilla aina toteudu. Tilanteen selkeyttäminen ja byrokratian vähentäminen olisi myös inhimillisten voimavarojen säästämistä ja parantaisi taiteilijoiden luottamusvajetta valtiota ja kuntia kohtaan.

Luovan alan tekijät ovat pitkään olleet väliinputoajia sosiaaliturvajärjestelmässä. Siksi hallituksen 11.2.2022 tekemä päätös, jonka mukaan luovutaan tekijänoikeuskorvauksien sovittelusta työttömyysturvassa, on erittäin merkittävä. On tärkeää huolehtia raportin ehdotuksen mukaisesti siitä, että päätös toteutetaan tarkoitetulla tavalla.

Emme vastusta taiteilijapalkan kokeilemista mainituilla reunaehdoilla, eli se ei vähennä taiteilijoille vuosittain myönnettävien työskentelyapurahojen määrää eikä rajoita taiteellista vapautta. Emme kuitenkaan näe tätä keskeisimpänä ratkaisuna ongelmiin.

**Luku 5: Tarjoamme kaikille suomalaisille tasavertaiset mahdollisuudet nauttia kulttuurista.
Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.**

Kannatamme kaikkia luvussa mainittuja ehdotuksia. Raportissa voitaisiin tuoda vielä enemmän esiin eri väestöryhmien ja vähemmistöjen mahdollisuuksia harrastaa taiteita ja kehittyä myös ammattilaiseksi.

Kuntien ja hyvinvointialueiden panostukset kulttuuriin, kulttuurikasvatukseen ja kulttuurin hyvinvointipalveluihin ovat kiireellisiä lähitulevaisuuden asioita ja niitä tulee seurata ja raportoida vuosittain.

Verronen Vappu
Suomen säveltäjät